

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی

وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته

تاریخ انقلاب اسلامی

عنوان:

تئوری توطئه در تاریخ نگاری انقلاب اسلامی ایران

اسناد راهنما:

جناب آقای دکتر حسن حضرتی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر اسماعیل حسن زاده

پژوهشگر:

مرجان مهدوی مقدم

ماه/ سال تحصیلی:

اسفند ۱۳۸۹

کلیه حقوق مادی و معنوی این پایان نامه متعلق به پژوهشکده می باشد.

چاپ پایان نامه و استخراج مقاله از پایان نامه باید به نام پژوهشکده، با تأیید استاد راهنما و با مجوز معاونت پژوهشی باشد.

شماره: ۵۲۱۳۵۹۶
تاریخ: ۱۳۹۹/۱۲/۲۳
پیوست:

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی

باسمه تعالی

صورتحله دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با حمد و سپاس به درگاه خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولیعصر (عج) و با درود و سلام به روان پاک حضرت امام خمینی (س) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

خانم مرجان مهدوی مقدم دانشجوی رشته تاریخ انقلاب اسلامی

تحت عنوان: «تثوری توطئه در تاریخ نگاری انقلاب اسلامی ایران»

در تاریخ ۸۹/۱۲/۱۷ با حضور هیأت داوران در پژوهشکده امام خمینی (س) برگزار گردید و به موجب آیین نامه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد، ارزشیابی هیأت داوران به شرح زیر تعیین گردید:

قبول با درجه بسیار خوب امتیاز: ۱۸-۱۸/۹۹
 قبول مشروط با درجه: (با اصلاح)..... امتیاز: مرجع تأیید نهایی: مردود
 دفاع مجدد مردود

شرح اصلاحات مورد نیاز:

۱-
۲-

توضیح: بنا به مصوبه کمیسیون تخصصی آموزش و پژوهش پژوهشکده امتیاز پایان نامه ها به شرح زیر مشخص میگردد:

الف) قابل قبول از ۱۴ به بالا

۱- قبول با درجه عالی	۱۹-۲۰	۳- قبول با درجه خوب	۱۶-۱۷/۹۹
۲- قبول با درجه بسیار خوب	۱۸-۱۸/۹۹	۴- قابل قبول	۱۴-۱۵/۹۹

ب) مردود کمتر از ۱۴

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما:	جناب آقای دکتر حسن حضرتی	استاد	
۲- استاد مشاور:	جناب آقای دکتر اسماعیل حسن زاده	استاد	
۳- استاد داور:	جناب آقای دکتر محسن بهشتی سرشت		
۴- استاد داور:	جناب آقای دکتر سید هاشم آقاجری		

امضاء مدیر گروه
امضاء نماینده تحصیلات تکمیلی
امضاء مدیریت تحصیلات تکمیلی

تهران: خیابان فردوسی شمالی، ابتدای خیابان شهید تقوی (کوشک) پلاک ۶۲، تلفن ۴-۶۶۷۴۴۰۹ و ۷-۶۶۷۴۴۰۲۲، نمابر: ۶۶۷۴۴۰۲۵، کد پستی: ۱۳۵۶۸۳۳۸
وب سایت اینترنتی: www.ri-khameini.com پست الکترونیک: info@ri-khameini.com

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد
رشته تحصیلی: تاریخ انقلاب اسلامی
عنوان پایان نامه: تئوری توطئه در تاریخ نگاری انقلاب اسلامی ایران
نام و نام خانوادگی دانشجو: مرجان مهدوی مقدم
استاد راهنما: جناب آقای دکتر حسن حضرتی
استاد مشاور: جناب آقای دکتر اسماعیل حسن زاده
تاریخ شروع پایان نامه: فروردین ۱۳۸۸
تاریخ اتمام پایان نامه: اسفند ۱۳۸۹
<p>انقلاب اسلامی که در سال ۱۳۵۷ به ثمر نشست تفاسیر و تبیین های متعدد را به دنبال داشت. برخی ریشه های اقتصادی برای آن جستجو می کردند و برخی دیگر عوامل فرهنگی را برجسته می ساختند. گاه عوامل داخلی مهم تلقی می شد و گاه تغییر و تحولات جهانی. یکی از نظراتی که کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته و درعین حال در مورد انقلاب مطرح شده، این است که انقلاب ایران نتیجه برنامه توطئه گران خارجی برای ایران بوده است. البته لازم به ذکر است مشابه این دید در مورد حکومت پهلوی نیز وجود دارد. با این حال مطرح کنندگان این ایده بنا به دلایلی آن را بر زبان می آورند و اهداف مشخصی را نیز پی می گیرند. این که زمینه های شکل گیری این اندیشه چه بوده و قائلین به نظریه توطئه چه اهدافی را دنبال می کنند سؤال اصلی این پژوهش است. مدعایی که در ابتدا مطرح شد این بود که هدف اصلی این افراد ترسیم تصویری غیر واقعی از رخداد های سیاسی و علی الخصوص انقلاب اسلامی است که به تبع آن هر نوع اقدامی مجاز می شود. بدین ترتیب شرایط تاریخی - اجتماعی ایران در طول تاریخ معاصر، همچنین گفتمان های فکری غالب در دوره پهلوی، و نیز بنیان های فکری که اندیشه افراد را شکل می دهد، در نهایت منجر به بیان این نظر گردید که انقلاب ایران توطئه بیگانگان است. خود این شیوه تحلیل از یک رخداد سیاسی نمایانگر ضعف اطلاع رسانی عمومی، عمداً یا سهواً، و نیز سست بودن بنیان های تاریخ نگاری در ایران است.</p> <p>واژگان کلیدی: انقلاب اسلامی، حکومت پهلوی، نظریه های انقلاب، نظریه توطئه</p>

ABSTRACT

Research Institute of Imam Khomeini and Islamic Revolution

Degree: Master Degree
Discipline: History of Islamic Revolution
Thesis: Conspiracy Theory in Historiography of Islamic Revolution of Iran
Student: Marjan Mahdavi Moghadam
Supervisor: Dr. Hassan Hazrati
Advisor: Dr. Ismail Hassan Zadeh
Start date: April ۲۰۰۹
End date: March ۲۰۱۱
<p>The Islamic Revolution of Iran in ۱۹۷۹ has interpreted in different way. Some people find the economic roots and another one highlight the cultural roots. Sometimes internal cause had been considered important and once in a while global changes and developments. One idea that researchers pay attention less, and yet has proposed about revolution, is the revolution of Iran was the result of outer conspirator's plan for Iran. Also there is similar idea about Pahlavi state. So proposers this idea have had special goal from propose it. Principal query is what was the background of this idea and what goal believing in conspiracy theory follow. The first claim had proposed was the main goal was drawing an upside-down image from political occurrences specially Islamic Revolution and following it every measure has been permissible. Therefore contemporary histo-social circumstances and prevailing intellectual discourses in Pahlavi period, and intellectual construction, finally had led to this idea that Iran's Revolution is foreigner's conspiracy. This analysis method from an occurrence emerges infirm public dissemination of information, deliberately or erroneously, and loose historiography construction in Iran.</p> <p>Key words: Islamic Revolution, Pahlavi State, Revolution Theory, Conspiracy Theory</p>

الملخص

مهدالبحوث للامام الخمينى (س) و الثورة الاسلاميه

المقطع الدراسى: الماجستير
الفرع التحصيلى: تاريخ ثوره الاسلاميه
اسم المراهجه: الفكر الموامره فى ارخ ثوره الايرانيه الاسلاميه
اسم الطالبه: مرجان مهدوى مقدم
الاستاذ المرشد: دكتور حسن حضرته
الاستاذ المستشار: دكتور اسماعيل حسن زاده
تاريخ الابتداء المراهجه: ربيع الثانى ١٤٣٠
تاريخ اتمام پاين نامه: ربيع الثانى ١٤٣٢
<p>الثوره الاسلاميه التى حدثت فى سنه ١٣٩٩ اوضح التفسيرات المختلفه لمتابعه الهدف. بعضهم كانوا يبحثون جذور الاقتصاديه و بعضهم سلطوا الضوء العوامل الثقافيه. فى بعض المواقع كان يتلقى عوامل داخلية مهمة و مواقع الاخرى عوامل العالميه كان يتلقى مهمة. احد النظرات التى قد قولت حول الثورة الايرانيه، هذه الثورة نتيجته برنامج متأثرون الخارجيه. هذه العقيدة قد قلّ طبعاً الجدير بالذكر هذه العقيدة يوجد حول حكومت البهلوى. على اى حال معتقدون هذه العقيدة يتابعون اهداف المشخص. مسئله رأسيه فى هذه التحقيق، ما كان مجالات تشكيل هذا الفكر و ما كان هدف قائلين بهذه العقيدة. ادعا التى يطرح فى البدايه كان هدف الرئيسيه هذه الاشخاص ترسيم مصور غير الواقعى من الوقايح السياسيه و على الخصوص الثورة الاسلاميه التى متابعه يقبل اى اقدام. اذن، ظروف التاريخيه - الاجتماعيه الايرانيه على مدى التاريخ العصرى و ايضاً الخطاب الفكرية الغالبه فى عصر بهلوى، مبادئ الفكرى التى يتشكل العقيدة الاشخاص، فى النهايه، انتج به هذه العقيدة، كانت الثورة الايران موارء الاجنبيون. هذه اسلوب تحليل من واقعه السياسيه يتضح ان اساس ارخ فى ايران، عمداً او سهواً ضعيف.</p> <p>كلمات البحث: الثورة الاسلاميه، حكومت بهلوى، نظرات الثوريه، نظر اعوامره</p>

مقدمه

بخش اول: کلیات	۱
فصل اول: روش، نظریه و ادبیات پژوهش	۲
فصل دوم: نقد و بررسی مراجع	۱۱
بخش دوم: تاریخ نگاری انقلاب اسلامی	۱۳
فصل اول: نگاهی اجمالی به تاریخ نگاری انقلاب اسلامی	۱۴
فصل دوم: سنخ شناسی تاریخ نگاری انقلاب اسلامی	۱۷
بخش سوم: نظریه توطئه در فرهنگ سیاسی معاصر ایران	۶۴
فصل اول: نظریه توطئه	۶۵
فصل دوم: نظریه توطئه در ایران	۶۸
فصل سوم: نمونه ای از تحلیل های توطئه مدار در تاریخ معاصر ایران	۸۵
بخش چهارم: مؤلفه های نظریه توطئه در تاریخ نگاری انقلاب اسلامی	۱۱۳
فصل اول: دیدگاه های توطئه مدار در مورد حکومت پهلوی	۱۱۴
فصل دوم: نظریه توطئه در مورد مخالفین حکومت پهلوی	۱۳۴
نتیجه گیری	۱۵۱
فهرست مراجع	۱۵۳

مقدمه

بخش اول: کلیات	۱
فصل اول: روش، نظریه و ادبیات پژوهش	۲
فصل دوم: نقد و بررسی مراجع	۱۱
بخش دوم: تاریخ نگاری انقلاب اسلامی	۱۳
فصل اول: نگاهی اجمالی به تاریخ نگاری انقلاب اسلامی	۱۴
فصل دوم: سنخ شناسی تاریخ نگاری انقلاب اسلامی	۱۷
گفتار اول: تاریخ نگاری دین گرایان	۱۷
۱- پیش از انقلاب	۱۸
۲- پس از انقلاب	۲۱
گفتار دوم: تاریخ نگاری ایران گرایان	۲۴
۱- پیش از انقلاب	۲۵
۲- پس از انقلاب	۲۸
گفتار سوم: تاریخ نگاری چپ گرایان	۳۱
۱- پیش از انقلاب	۳۱
۲- پس از انقلاب	۳۳
گفتار چهارم: تاریخ نگاری پهلوی گرایان	۴۲
الف) وابستگان داخلی	۴۳

- ۱- پیش از انقلاب..... ۴۳
- ۲- پس از انقلاب ۴۴
- ب) دوستان خارجی..... ۴۵
- گفتار پنجم: تاریخ نگاری تجدد گرایان..... ۴۷
- گفتار ششم: تاریخ نگاری علم گرایان..... ۵۰
- ۱- تحلیل های مارکسیستی از انقلاب..... ۵۰
- الف) تضادهای سیاسی..... ۵۱
- ب) تضادهای اجتماعی..... ۵۲
- ج) تضادهای اقتصادی..... ۵۵
- د) علل روان شناسی زمینه ساز انقلاب..... ۵۸
- ۲- تحلیل رئالیستی از انقلاب..... ۵۹
- الف) فرهنگ عمومی جامعه زمینه ساز انقلاب..... ۵۹
- ب) فرهنگ و اعتقادات اشخاص و رهبران..... ۶۲
- بخش سوم: نظریه توطئه در فرهنگ سیاسی معاصر ایران..... ۶۴
- فصل اول: نظریه توطئه..... ۶۵
- گفتار اول: تعریف توطئه و نظریه توطئه..... ۶۵
- گفتار دوم: علل گرایش به نظریه توطئه..... ۶۶
- فصل دوم: نظریه توطئه در ایران..... ۶۸
- گفتار اول: دلایل رواج نظریه توطئه در ایران..... ۶۹
- ۱- واقعیت های تاریخی حضور و دخالت کشورهای خارجی در ایران..... ۷۲
- ۲- ساختارهای سیاسی - تاریخی ایران..... ۷۶
- ۳- اوضاع اجتماعی - تاریخی ایران..... ۸۱
- فصل سوم: نمونه ای از تحلیل های توطئه مدار در تاریخ معاصر ایران..... ۸۵
- گفتار اول: روی کار آمدن قاجارها و دوران حکومت فتحعلی شاه..... ۸۶

گفتار دوم: دوران حکومت محمدشاه.....	۸۷
گفتار سوم: دوران حکومت ناصرالدین شاه.....	۹۰
گفتار چهارم: دوران حکومت مظفرالدین شاه و انقلاب مشروطه.....	۹۴
گفتار پنجم: دوران حکومت محمدعلی شاه و به توپ بستن مجلس.....	۹۷
گفتار ششم: قرارداد ۱۹۱۹.....	۹۹
گفتار هفتم: دوران حکومت رضا شاه.....	۱۰۰
گفتار هشتم: ملی شدن نفت و کودتای ۲۸ مرداد.....	۱۰۷
بخش چهارم: مؤلفه های نظریه توطئه در تاریخ نگاری انقلاب اسلامی.....	۱۱۳
فصل اول: دیدگاه های توطئه مدار در مورد حکومت پهلوی.....	۱۱۴
گفتار اول: حکومت پهلوی دولتی دست نشانده.....	۱۱۶
۱- وابستگان حکومت پهلوی.....	۱۱۶
۲- مخالفان حکومت پهلوی.....	۱۱۷
الف) گروه های اسلام گرا.....	۱۱۷
ب) گروه های چپ گرا.....	۱۲۰
- سازمان چریک های فدایی خلق.....	۱۲۰
- سازمان مجاهدین خلق.....	۱۲۱
گفتار دوم: نخست وزیران وابسته به خارج.....	۱۲۲
گفتار سوم: غیر قانونی شدن فعالیت حزب توده.....	۱۲۴
گفتار چهارم: اصلاحات ارضی، لایحه انجمن های ایالتی ولایتی و انقلاب سفید.....	۱۲۵
گفتار پنجم: جشن های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی.....	۱۳۲
فصل دوم: نظریه توطئه در مورد مخالفین حکومت پهلوی.....	۱۳۴
گفتار اول: ترور شاه.....	۱۳۶
گفتار دوم: قیام ۱۵ خرداد.....	۱۳۸
گفتار سوم: واقعه سیاهکل.....	۱۳۹
گفتار چهارم: قیام قم و تبریز.....	۱۴۰

گفتار پنجم: انقلاب اسلامی ۱۴۰

۱- انقلاب، توطئه شوروی ۱۴۱

۲- انقلاب، توطئه فرانسه ۱۴۲

۳- چند توطئه گر علیه ایران ۱۴۵

نتیجه گیری ۱۵۱

فهرست مراجع ۱۵۳

مقدمه:

این پژوهش با عنوان تئوری توطئه در تاریخ نگاری انقلاب اسلامی ایران درصدد پرداختن به بخشی از نظرات ارائه شده پیرامون انقلاب است که تاکنون به صورت جدی در مورد آن کار پژوهشی انجام نشده است. اما به دلیل این که در هر صورت ایده ای بود که مطرح شده و برخی بر اساس آن عمل می کردند، می بایست اهداف و ریشه های این گونه تحلیل، تبیین و شناسایی می شد. تفاسیری از این دست غالباً در تاریخ نگاری رسمی از یک رویداد نمی آید. بیشتر باید در صحبت ها و نوشته های غیر رسمی افراد آن را یافت. علاوه براین، این نوع تبیین غالباً در برخورد با پدیده های سیاسی مطرح می شود. در بررسی رخدادی چون انقلاب اسلامی که تأثیرات بسیاری بر جای نهاد، ابتدا باید تمامی تحلیل هایی که از آن شده، مورد مطالعه قرار گرفته و سپس جایگاه نظریه توطئه روشن شود. این امر انجام پژوهشی مستقل را ایجاب می کرد.

در ادامه لازم است از همه استادان گرانقدر و محترم که در طول مراحل مختلف این پژوهش، به یاری ام شتافتند، سپاسگزاری نمایم. از جناب آقای دکتر حضرتی که در ایام نگارش پایان نامه همواره با صبر و حوصله پاسخگوی پرسش های علمی نگارنده بودند و از راهنمایی های ارزشمند ایشان بهره فراوان برده ام، کمال تشکر و سپاس را دارم. از جناب آقای دکتر حسن زاده که زحمت مشاوره این پایان نامه را تقبل فرمودند و با دقت نظر ایرادات کار را یادآور شدند بی نهایت سپاسگزارم. در مراحل مختلف نگارش این اثر دوستان بسیاری به انحاء مختلف یاری گرم بودند. لازم است به طور ویژه از کارمندان محترم کتابخانه پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی که در تهیه منابع مورد نیاز، از کمک های بسیارشان بهره بردم، تشکر نمایم.

در پایان از خانواده عزیزم که در طول دوران تحصیل همواره مشوقم بوده اند، با تمام وجود قدردانی نموده و این اثر را به آنان، به ویژه پدر و مادر عزیزم تقدیم می نمایم.

بخش اول:

کلیات

فصل اول: روش، نظریه و ادبیات پژوهش

الف- بیان مسأله:

با وقوع هر پدیده بزرگ سیاسی در جهان افراد مختلف با دیدگاه های متفاوت به بررسی و تبیین آن رویداد می پردازند. از جمله این رخدادهای بزرگ سیاسی، انقلاب اسلامی ایران است که افراد و گروههای مختلف با نگرش ها و رویکردهای متفاوت به بررسی آن پرداخته و در تبیین آن هر یک براساس دیدگاه های خود عواملی را برجسته تر کرده اند.

برخی وقوع انقلاب راناشی از سیستم حکومتی پهلوی می دانند و زمینه های بروز انقلاب ایران را در کاستی های سیاسی این حکومت جستجو کرده ساختارهای ناکارآمد سیاسی را علت نارضایتی مردم می دانند. دسته ای - که بویژه گرایش های مارکسیستی دارند - شاخص های اقتصادی را بر جسته می سازند. اینان سیاست ها و برنامه های اقتصادی غیر عملی و توزیع نابرابرانه ثروت در مناطق مختلف را از جمله اسباب زمینه ساز انقلاب معرفی می کنند. عده ای دیگر بر ویژگی های مذهبی مردم ایران تأکید می کنند و معتقدند که سیاست های ضد مذهبی محمدرضا شاه باعث جریحه دار شدن احساسات مذهبی مردم ایران شد و این امر منجر به واکنش آنان مقابل این حکومت و در نتیجه انقلاب گردید. در میان نظریه پردازان و محققین انقلاب اسلامی ایران تعدادی نیز عوامل خارجیا در ظهور آن مؤثر می دانند. تغییر و تحولات ایجاد شده در معادلات جهانی را در نظر گرفته و ایران را به عنوان جزئی از مجموعه کشورهای جهان، متأثر از این تحولات می بینند. گروهی نیز در تبیین انقلاب ایران مجموعه ای از این عوامل را در نظر می گیرند. در عین حال تعدادی نیز معتقدند که هیچ کدام از عوامل فوق در انقلاب ایران تأثیر نداشته بلکه دلیل اصلی انقلاب، دخالت دست های پنهان خارجی در امور داخلی ایران بوده که منتهی به سقوط حکومت محمدرضا شاه گردید. این دسته قائل به نظریه (توهم) توطئه هستند.

نظریه یا توهم توطئه پدیده ای است که در فرهنگ سیاسی ما همواره وجود داشته اما ریشه های آن چه که امروزه نظریه توطئه خوانده می شود را می توان در تحولات ایران معاصر به ویژه از دوره قاجار مشاهده کرد. بر اساس این نظریه هر رخدادی در امور کشور ناشی از دخالت قدرت های بیگانه بویژه دو رقیب دیرینه یعنی روسیه و انگلیس و در نیمه حکومت پهلوی، آمریکا است. بدین ترتیب، برخی انقلاب ایران را ناشی از توطئه یک قدرت خارجی می دانند. این طرز تلقی از وقایع کشور در آثار این افراد نیز انعکاس یافته و در تحلیل هایی که از انقلاب اسلامی ارائه می دهند، معتقدند که کشورهای خارجی از جمله آمریکا، انگلیس و شوروی در بروز انقلاب ایران تأثیری بسیار داشته اند. لازم به ذکر است که گروه های معدودی چنین تفسیری از انقلاب ایران ارائه می دهند؛ از جمله آنان می توان سلطنت طلبان و یا گروه های چپ را نام برد. بدین ترتیب بخشی از آثاری که در مورد انقلاب اسلامی ایران نوشته شده با این رویکرد و طرز تلقی نوشته شده است. علاوه بر این، تعدادی از مخالفین حکومت پهلوی همین دیدگاه را در مورد این حکومت دارند و تمام اقدامات و برنامه های آن را توطئه و برنامه ای از سوی کشورهای خارجی می دانند که هدف اصلی آنان ضدیت با اسلام و تضعیف آن بوده است.

تاریخ نگاری مبتنی بر تئوری توطئه دارای مؤلفه های ویژه ای است. در این نوشتار به شاخص های تاریخ نگاری توطئه گرا پرداخته می شود. افرادی که این دیدگاه ها را مطرح می کنند معمولاً در پی دستیابی به اهداف ویژه ای هستند. شناسایی اهداف این دسته از مورخین مسأله دیگر این پژوهش می باشد. سایر مسائل مطرح شده در این رساله چنین است: چرا تعدادی از مورخین بدین سمت گرایش یافته اند که در تحلیل انقلاب ایران قائل به دخالت کشورهای خارجی شده اند؟ به طور کلی این گونه تحلیل چرا و چگونه شکل گرفته است؟

ب- سؤال اصلی و سؤالات فرعی :

سؤال اصلی: مؤلفه های تاریخ نگاری توطئه گرادر تحلیل انقلاب اسلامی ایران چیست؟ چرا چنین رویکردی در تاریخ نگاری انقلاب اسلامی شکل گرفته است؟

سؤالات فرعی:

- ۱- جریان ها، سبک ها، و رویکرد های مختلف تاریخ نگاری انقلاب اسلامی چیست؟
- ۲- تئوری توطئه در فرهنگ سیاسی معاصر ایران چه جایگاهی دارد؟
- ۳ - مؤلفه های تئوری توطئه در تاریخ نگاری انقلاب اسلامی ایران چیست؟ و اهداف قائلین به این نظریه کدامند؟

ج- ضرورت و اهمیت موضوع:

در مورد انقلاب اسلامی ایران آثار بسیاری تألیف شده و در هر یک علل و عواملی برای وقوع انقلاب ذکر گردیده است، اما در مورد دیدگاه های توطئه باور در انقلاب، هدف از طرح چنین دیدگاهی و چرایی

شکل گیری این نوع نگرش هیچ گونه پژوهش مستقلی انجام نشده است. بدین سبب عدم وجود چنین بررسی ضرورت پرداختن به این مسأله را ایجاب می کند.

با توجه به این که بخشی از تألیفات موجود در مورد انقلاب اسلامی مبتنی بر تئوری توطئه می باشد و چرایی و هدف آن به روشنی تبیین نشده است، پس انجام بررسی کاملی در مورد این جریان تاریخ نگاری از اهمیت زیادی برخوردار است.

د- نحوه ارتباط موضوع با امام خمینی^(ره) و انقلاب اسلامی :

این پژوهش به طور ویژه به بررسی بخشی از آثاری که در مورد انقلاب اسلامی و رهبری امام خمینی^(ره) در پیروزی انقلاب به رشته تحریر درآمده اند، می پردازد.

ه- پیش فرض ها:

- نظریه توطئه یکی انواع تحلیل های سیاسی است.
- طرح هر نوع اندیشه ای تحت تأثیر زمینه ها و شرایط ویژه صورت گرفته و اهداف خاصی را نیز پی می گیرد.

و- مبانی نظری: (مربوط به رشته های جامعه شناسی انقلاب اسلامی و اندیشه سیاسی در اسلام)

چارچوب نظری و روش تحلیل داده در این پژوهش مبتنی بر "هرمنوتیک قصدی" کوئنتین اسکینر^۱ است. هرمنوتیک واژه ای یونانی است که پیشینه آن به عهد قدیم و اندیشمندان بزرگی مانند ارسطو بر می گردد. اما ریشه این واژه به اسطوره هرمس باز می گردد که به معنی پیام آور و قابل درک کردن پیام خدایان برای انسان است. اما آنچه اکنون از هرمنوتیک مراد می شود، علمی است که عمل فهم را از طریق زبان برای انسان فراهم می کند.^۲

در زبان فارسی بهترین معادل برای واژه هرمنوتیک، تأویل است که در اصل به معنای به اول برگرداندن هر چیزی است. با توجه به این که در هرمنوتیک تلاش برای فهم کنه مطلب و غایت مؤلف از آن، صورت می گیرد، می توان گفت که واژه تأویل برای معادل سازی "هرمنوتیک" مناسب تر است. در علم هرمنوتیک ارتباط تنگاتنگی با مسائلی مانند، تأویل، تفسیر، متن، مؤلف، مفسر، هدف، پیام و زبان وجود دارد.

امروزه علم هرمنوتیک در سه حوزه فلسفه، روش و نقد صورت بندی می شود که در این میان هرمنوتیک قصدی اسکینر، ذیل هرمنوتیک روشی که دیلتای^۳ و بتی^۱ از نمایندگان برجسته آن محسوب می شوند، مورد توجه قرار می گیرد.

^۱- Quintin Skinner

^۲- دیوید.ک. هوی، حلقه انتقادی، ترجمه مراد فرهاد پور (تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان، چاپ دوم، ۱۳۷۸)، صص ۵۶-۵۵

^۳- Dilthey

اسکینر روشی را که برای فهم اندیشه سیاسی مورد توجه قرار می دهد، روش هرمنوتیک قصدی است. به زعم او، برای فهم اندیشه، فهم قصد مؤلف از آن چه گفته است، اساسی است. به عقیده او، برای فهم قصد مؤلف، علاوه بر شناخت زبان و مفاهیم عصر وی، شناخت زمینه و شرایط تاریخی زمانه وی نیز لازم است. اسکینر پنج پرسش بنیادین را برای رسیدن به شناخت اندیشه طرح می کند که به ترتیب عبارتند از:

۱- نویسنده در نوشتن متن نسبت به دیگر متون موجود که زمینه ایدئولوژیک را شکل می دهند، چه کاری انجام می دهد یا انجام داده است؟

۲- نویسنده در نوشتن یک متن نسبت به کنش سیاسی موجود و مورد بحث که زمینه عملی را شکل می دهد، چه کاری انجام می دهد یا داده است؟

۳- ایدئولوژی ها چگونه می باید شناسایی شده و تکون، نقد و تحوّل آنها چگونه می بایست بررسی و تبیین شود؟

۴- ارتباط ایدئولوژی سیاسی و کنش سیاسی که اشاعه ایدئولوژی های خاصی را به خوبی توضیح می دهد، چیست و این امر چه تأثیری در رفتار سیاسی دارد؟

۵- کدام اندیشه ها و کنش های سیاسی در ترویج و به هنجار سازی تحوّل ایدئولوژیک نقش دارد؟^۲ اصطلاح «به هنجار سازی» اشاره به واژگان، اصول، مفروضات و معیار های مشترکی دارد که متون به وسیله آن ها نوشته می شود. بنابراین هر متنی از یک سلسله هنجارها تبعیت می کند. در هر متنی، نویسنده یک سلسله از هنجارها را مورد پذیرش قرار می دهد و برخی دیگر را زیر سؤال می برد. اسکینر این کار را «تصرف در هنجار های ایدئولوژی در دسترس» می نامد. در این مرحله است که باید قصد مؤلف از نوشتن متن مورد ارزیابی قرار گیرد.

اسکینر معتقد است که آراء یک اندیشمند را می توان با توجه به زمینه های زبانی و فکری که اندیشمند آرای خود را در آن طرح می کند، مورد ارزیابی قرار داد. از سوی دیگر، می توان به مقصود مؤلف از طریق تکنیک های زبان شناسی پی برد. اسکینر در این رابطه به طور مشخص به «کنش های گفتاری» و وجه «قصدی» آن ها توجه دارد. منظور از کنش گفتاری آن است که گوینده یا نویسنده با گفتن یا نوشتن، کاری را انجام می دهد و در انجام این کار قصدی دارد. در فهم معنای مطلب تا ندانیم که مقصود نویسنده چه بوده است، معنای آن چه گفته شده است را نخواهیم فهمید. قصد گوینده یا نویسنده نیز تنها از طریق دانستن فضایی که او در آن قرار داشته و زمینه ای که در آن سخن رانده شده است و یا متن نوشته شده

^۱ - Betti

^۲ - James Tully, *"The Pen is Mighty sword: Quintin Skinner's Analysis of Politics"*, in: James Tully (ed.), *Meaning and Content: Quintin Skinner and it's Critics*, Princeton university Press, ۱۹۸۸

است، قابل فهم است. بنابراین، برای فهم معنا یا پیامی که در گفته یا نوشته ای وجود دارد، باید متن را همانند عملی ارتباطی از سوی نویسنده یا گوینده با عالم پیرامون او خواند.^۱

در جمع بندی کلی می توان گفت که برای فهم اندیشه یک اندیشمند، بر اساس هرمنوتیک قصدی اسکینر، ابتدا می بایستی متن و گفتار موجود را در زمینه زبانی (ایدئولوژیکی) و تاریخی آن قرار داد و رابطه متقابل موجود بین اندیشه و آن زمینه را فهم و تبیین کرد.^۲

ز- فرضیه های اصلی و فرعی پژوهش:

۱- در تاریخ نگاری مبتنی بر تئوری توطئه علل و دلایل داخلی مؤثر در وقوع انقلاب مورد توجه جدی قرار نمی گیرد. در این نوع تاریخ نگاری بر وجود برنامه های از پیش طراحی شده توسط کشور های دیگر در جهت وقوع انقلاب تأکید می شود.

۲- در تاریخ نگاری انقلاب اسلامی ایران معمولاً کسانی به نظریه توطئه قائلند که انقلاب ایران علی رغم پیش بینی های آنان رخ داده و یا خواسته های آنان از انقلاب محقق نشده است. همچنین افرادی که دلبستگی هایی به حکومت پهلوی داشته اند و شکست این حکومت برای آنان غیر قابل تحمل بوده نیز این نظر را مطرح می کنند. بدین سبب با هدف کم ارزش جلوه دادن تلاش انقلابیون این مسأله را مطرح می کنند.

ح- تعریف مفاهیم، شاخص سازی و عملیاتی کردن مفاهیم:

• انقلاب:

استمرار رژیم های سیاسی بستگی به استحکام پایه های چهارگانه قدرت آن ها یعنی مشروعیت (ایدئولوژی)، کارآمدی (تأمین منافع عمومی) روابط با طبقه مسلط (تأمین منافع خصوصی) و دستگاه سلطه و اجبار دارد. بحران در هر یک یا همه این پایه ها ممکن است موجب تحول درونی یا فروپاشی کامل نظام سیاسی گردد. معمولاً کسری مشروعیت، ناکارایی، از دست رفتن پایگاه های حمایت اجتماعی و ضعف در سرکوب و اعمال سلطه در دولت وقتی دست به دست هم دهند، احتمال فروپاشی کامل افزایش می یابد. این احتمال وقتی قطعیت می یابد که چنان دولتی مواجه با نیروی مخالف سازمان یافته ای باشد که دارای توانائی بسیج سیاسی، رهبری و ایدئولوژی باشند. بر این اساس می توان گفت:

کسری مشروعیت + ناکارایی + کسری حمایت اجتماعی + خلل در سلطه و اجبار + مخالفت سازمان یافته و دارای رهبری و ایدئولوژی انقلابی = فروپاشی و انقلاب سیاسی

^۱- عباس منوچهری، سنت، تجدد و انسجام نظری در اندیشه سیاسی سید جمال الدین اسدآبادی، زیر چاپ

^۲- حسن حضرتی، مشروطه عثمانی، تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، چاپ اول، ۱۳۸۹، صص ۷۰-۷۲

بحران مشروعیت ممکن است ناشی از ظهور ایدئولوژی های مشروعیت بخش رقیب، رهبران کاریزمایی، شکاف فزاینده میان وعده ها و عملکرد نظام سیاسی، ناکارایی دولت در تأمین خدمات عمومی و عوامل دیگر باشد.

در منازعات انقلابی بخش عمده ای از جمعیت به وسیله مخالفان حکومت در حول ایدئولوژی خاصی بسیج می شوند. منازعه انقلابی نیازمند سازماندهی، رهبری و ایدئولوژی برای بسیج است. انقلاب منازعه ای خشونت آمیز برای قبضه قدرت دولتی در درون واحد سیاسی مستقلی است و در طی آن گروه های خارج از دولت به بسیج توده ها دست می زنند. انقلاب های بزرگ جز نتیجه سیاسی اولیه یعنی تغییر حکومت، نتایج کم و بیش عمیق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نیز به بار می آورند.^۱

• نظریه توطئه:

توهم یا نظریه توطئه نوعی بیماری روانی فردی و جمعی است. بیماری فردی سوءظن به همه چیز و همه کس را پارانویا و بیماری جمعی را **conspiracy theory** می نامند. کسی که به توهم توطئه در مفهوم اخیر آن مبتلاست، تمام وقایع عمده سیاسی و سیر حوادث و مشی وقایع تاریخی را در دست پنهان و قدرتمند سیاست بیگانه و سازمان های مخوف سیاسی و اقتصادی و حتی مذهبی وابسته به آن سیاست می پندارد. به گمان او همه انقلاب ها، شورش ها، جنگ ها، عقب ماندگی ها و وابستگی های اقتصادی و سیاسی، برآمدن و فروپاشی سلسله ها و دولت ها، ترورهای سیاسی و حتی کمبود محصولات کشاورزی، سقوط ارزش پول، قحطی ها و زلزله ها را دست پنهان بیگانه کارگردانی می کند و همه رجال کشور عروسک خیمه شب بازی و بازیگران افسانه های جن و پری از پس پرده و با اشاره او حرکت می کنند و اراده ای از خود ندارند.^۲

ط- سازماندهی پژوهش:

این پژوهش از چهار بخش تشکیل شده است.

بخش اول: کلیات پژوهش از دو فصل تشکیل شده است. فصل اول شامل مواردی چون بیان مسأله، سؤال اصلی و سؤالات فرعی پژوهش، هدف پژوهش، توصیف مفاهیم کلیدی و پیشینه پژوهش است. در فصل دوم به نقد و بررسی مراجع پرداخته شده است

بخش دوم: تاریخ نگاری انقلاب اسلامی؛ که شامل شش فصل است. فصل اول: تاریخ نگاری دین گرایان، فصل دوم: تاریخ نگاری ایران گرایان، فصل سوم: تاریخ نگاری چپ گرایان، فصل چهارم: تاریخ

^۱ حسین بشیریه، آموزش دانش سیاسی: مبانی علم سیاست نظری و تأسیسی، (تهران: مؤسسه نگاه معاصر، چاپ هفتم، ۱۳۸۶)، صص

۱۹۲-۱۹۳

^۲ محمد ابراهیم فتاحی، جستاری درباره تئوری توطئه در ایران (مجموعه مقالاتی از یرواند آبراهامیان، احمد اشرف، محمدعلی همایون

کاتوزیان)، (تهران: نی، چاپ چهارم، ۱۳۸۶)، ص ۶۹

نگاری تجدد گرایان، فصل پنجم: تاریخ نگاری علم گرایان که دربردارنده دو گفتار تحلیل های مارکسیستی و تحلیل های رئالیستی از انقلاب است، فصل ششم: تاریخ نگاری پهلوی گرایان که از دو گفتار تشکیل شده است؛ گفتار اول: وابستگان داخلیو گفتار دوم: هواداران و دوستان خارجی حکومت پهلوی.

بخش سوم: جایگاه نظریه توطئه در فرهنگ سیاسی معاصر ایران از دو فصل تشکیل شده است. فصل اول: نظریه توطئه، فصل دوم: نظریه توطئه در ایران که متشکل از دو گفتار است؛ گفتار اول: دلایل رواج نظریه توطئه در ایران. گفتار دوم: تحلیل‌هایی مبتنی بر نظریه توطئه در تاریخ معاصر ایران. بخش چهارم: مؤلفه های تئوری توطئه در تاریخ نگاری انقلاب اسلامی ایران شامل دو فصل است. فصل اول: دیدگاه‌های توطئه‌مدار در مورد حکومت پهلوی، فصل دوم: نظریه توطئه در مورد مخالفین حکومت پهلوی

ی-روش پژوهش:(روش گردآوری داده ها و روش تجزیه و تحلیل آنها)

روش گردآوری داده ها در این پژوهش کتابخانه ای است. برای تحلیل داده ها از روش تحلیل محتوا مبتنی بر نظریه هرمنوتیک قصدی استفاده شده است.

ک-قلمرو پژوهش:(زمانی، مکانی، موضوعی)

در این پژوهش از آثاری که از ابتدای حکومت محمدرضا شاه تا کنون در مورد حکومت پهلوی و انقلاب اسلامی نگاشته شده اند، با تأکید بر تألیفاتی که در ایران به رشته تحریر در آمده و نیز برخی از آثاری که در خارج از کشور به طبع رسیده و ترجمه و یا نسخه‌هایی از آن در ایران موجود است، استفاده شده است.

ل-پیشینه و سوابق موضوع و جنبه های جدید این پژوهش:

در مورد تاریخ نگاری انقلاب اسلامی ایران به طور کلی تا کنون چندین اثر تألیف شده است.

۱- *بازخوانی علل وقوع انقلاب اسلامی در سپهر نظریه پردازی* ها نوشته مصطفی ملکوتیان^۱. در این کتاب نویسنده بر نظریات علمی انقلاب تأکید دارد. وی ابتدا این نظریات را توضیح داده و سپس آنان را آسیب شناسی کرده است. مؤلف این اثر نوشته های بسیاری در مورد انقلاب را مورد بررسی قرار داده است. تلاش اصلی او این است که نشان دهد هیچ یک از نظریات مطرح شده در مورد انقلاب ها قابلیت تبیین انقلاب ایران را ندارند و در هر کدام نارسایی دیده می شود. در این کتاب به نظریه توطئه به عنوانی چارچوبی برای تحلیل انقلاب پرداخته نشده است. علاوه بر این دسته بندی که در این پایان نامه از تألیفات با محوریت انقلاب

^۱مصطفی ملکوتیان، *بازخوانی علل وقوع انقلاب اسلامی در سپهر نظریه پردازی* ها، (تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی،